

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ЗАВДАНЬ У ЗМІСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ УСТАНОВКИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ведренкова З. І., Коваленко О. О. Розробка системи завдань у змісті комунікативної установки як чинник ефективної навчальної діяльності.

У статті розкрито корелятивний взаємозв'язок комунікативної установки з рівнем сформованості соціокультурної компетенції майбутніх учителів. Розроблено систему завдань, спрямованих на формування країнознавчої компетенції у змісті соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: комунікативна установка, майбутні вчителі, країнознавча компетенція, соціокультурна компетенція.

Ведренкова З. И., Коваленко О. А. Разработка системы заданий в содержании коммуникативной установки как фактор эффективной учебной деятельности.

В статье раскрыта коррелятивная связь коммуникативной установки с уровнем формирования социокультурной компетенции будущих учителей. Разработана система упражнений направленных на формирование страноведческой компетенции в содержании социокультурной компетентности будущих специалистов.

Ключевые слова: коммуникативная установка, будущие учителя, страноведческая компетенция, социокультурная компетентность.

Vedrenkova Z. I., Kovalenko O. O. Elaboration of system of tasks in maintenance of the communicative setting as a factor of effective educational activity.

The article dwells upon the correlative interrelation of communicative approach objectives with prospective teachers' level of sociocultural competencies. The system of assignments directed at countrystudy competencies formation in the context of prospective specialists', sociocultural competence has been elaborated.

Key words: communicative approach objectives, prospective teachers, countrystudy competency, sociocultural competency.

Загальновизнаною в сучасній психолого-педагогічній і філологічній думці є позиція, що одним із пріоритетних завдань фахової підготовки визнається формування в майбутніх учителів філологічних спеціальностей соціокультурної компетенції, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей та норм.

У наукових розвідках останніх років фахова підготовка досліджувалася при вивченні проблем навчально-виховного процесу курсантів в умовах ВПНЗ (В. Балашов, А. Бевз, Л. Боровик, О. Діденко, Д. Іщенко, С. Морозов, В. Полюк, С. Сінкевич).

Питання про країнознавчий, лінгвокраїнознавчий і соціокультурний аспекти навчання іноземних мов, про зміст комунікативної компетенції знайшло теоретичне обґрунтування у працях багатьох учених (Є. Верещагін, О. Волобуєва, І. Воробйова, С. Гапонова, Н. Гез, І. Зимня, Н. Ішханян, В. Костомаров, О. Леонтєв, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, В. Редько, В. Сафонова, Л. Смелякова, Г. Томахін, В. Топалова та ін.).

Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів корелює з рівнем сформованості комунікативної активності. Важливою характеристикою комунікативної активності є стиль спілкування. У психолого-педагогічній і філологічній науці стиль спілкування співвідносять зі стилем діяльності педагога, керівника. До проблеми стилю спілкування зверталася низка дослідників: О. Бодальов, К. Левін, В. Горяніна, В. Кан-Калік, В. Куніцина, Н. Казаринова, В. Погольша, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Чуфаровський та інші. При співвіднесенні типу спілкування зі стилем діяльності доцільно скористатися традиційною характеристикою стилів спілкування К. Левіна [4].

Як зазначає Н. Вітюк [1], характер участі особистості у спілкуванні з іншими людьми в кожному стилі виражений по-різному. В авторитарному стилі ця участь набуває форми своєрідного поглинання спільної діяльності діяльністю одного з її учасників, у ліберальному спілкуванні можна говорити про бездіяльність або недостатню діяльність особистості в комунікативному процесі. Оптимальна ж участь особистості у спілкуванні завжди припускає або має на увазі рівноправні відносини всіх учасників спілкування, діалогічної форми взаємодії.

На основі емпіричних досліджень М. Тоба виявила взаємозв'язок між стилем спілкування та ціннісними орієнтаціями особистості педагогів. Зокрема, до найважливіших інструментальних цінностей (тобто цінностей-засобів, що слугують досягненню термінальних) педагоги з діалогічним стилем насамперед відносять: широту поглядів (уміння розуміти чужу позицію, поважати чужі смаки), чесність, чуйність, терпимість, хороші манери, життєрадісність. Для педагогів з іншими стилями спілкування (авторитарним, маніпулятивним тощо) характерна зовсім інша ієрархія інструментальних цінностей: нетерпимість до недоліків у собі та інших, тверда воля (уміння наполягти на своєму), високі домагання, готовність відстоювати свою

думку, раціоналізм, дисциплінованість [2].

Узагальнення досліджень щодо стилю спілкування дають змогу розглядати відрповідний феномен як напрямок та особливості прояву комунікативної активності у процесі взаємодії, визначаючи її засоби та способи реалізації. Від стилю спілкування залежить ефективність розвитку та формування особистісних відносин у навчальній групі, а також успішність навчання і виховання. Про це переконливо свідчать результати численних досліджень науковців. Результати теоретичного аналізу комунікативних особливостей сприяють виокремленню тих, що відображають спрямованість особистості на спілкування, наявність комунікативних знань, умінь, навичок, суб'єкт-суб'єкту взаємодію, соціально-перцептивних здібностей, гуманістичні комунікативні установки, комунікативну культуру загалом і забезпечують успішність, ефективність комунікативного процесу, досягнення мети спілкування та розв'язання комунікативних завдань.

Під комунікативними особливостями, що перешкоджають процесу спілкування, можна розглядати ті характеристики, які відображають недостатній рівень розвитку комунікативних знань, умінь, навичок, культури спілкування та комунікативної активності загалом.

Узагальнення теоретичних розвідок науковців дало змогу виокремити ряд характерних особливостей вияву комунікативної активності: комунікативні установки як внутрішній стан готовності до процесу спілкування, як стійке переконання при погляді на себе та партнера по взаємодії; потреба у спілкуванні як мотиваційна основа комунікативного потенціалу; комунікативні здібності, уміння навички, якості та властивості, що відображають прояви комунікативних особливостей; стиль взаємодії як сукупність конкретних методів, способів і засобів реалізації комунікативної активності особистості в певній ситуації спілкування.

Узагальнюючи сказане, необхідно наголосити на важливості комунікативної активності при організації процесів спілкування в навчальній діяльності та пізнавальній активності. Недостатній рівень розвитку комунікативної активності перешкоджатиме ефективності процесу спілкування, засвоєнню нової інформації й пізнавальної активності. Ідеться насамперед про необхідність оптимізації складових комунікативної активності. Крім того, з нашої позиції наявна система психологічної (зокрема комунікативної) підготовки випускника вищої школи недостатньою мірою спрямована на розвиток комунікативної активності. Навчально-виховний процес передбачає в основному формування професійно важливих знань та умінь. В Україні традиційна

модель освіти, зокрема й вищої, зорієнтована на пізнавально-інформаційний підхід. Щодо комунікативної підготовки, то вона перебуває на другому плані, не реалізується, що породжує суперечності між фундаментальною теоретичною освітою майбутніх спеціалістів і недостатнім рівнем їх підготовки до організації взаємодії з учасниками виробничого процесу; необхідністю підвищення ефективності процесу формування комунікативної підготовки студентів і відсутністю належної теоретичної й методологічної бази, яка сприяє ефективному розв'язанню проблеми; потенційними комунікативними можливостями дисциплін як профілюючого так і психолого-педагогічного циклів та неможливістю їх реалізації у традиційних формах і методах навчання [3].

Викладене вище дає змогу розглядати оптимізацію комунікативної активності студента та її складових задля досягнення успішності спілкування й ефективності навчальної діяльності у процесі формування соціокультурної компетенції як важливий напрямок у загальній системі професійного навчання в умовах вищого навчального закладу. Дійсно, постановка питання про спеціальну комунікативну підготовку в системі професійного становлення випускника вищої школи пов'язана з усвідомленням ролі, яку виконує спілкування у власній навчальній діяльності, у подальшій фаховій діяльності, у взаємодії між людьми загалом.

Комунікативна активність є основною, невід'ємною характеристикою особистості як суб'єкта спілкування. Комунікативна активність проявляється в комунікативних особливостях особистості, і, як наслідок, мірою ефективності процесу спілкування. Серед комунікативних особливостей компонентами комунікативної активності є потреба у спілкуванні як мотиваційна основа, комунікативні якості, що характеризують особистість у процесі спілкування (комунікативні установки, знання, вміння, навички, комунікативні властивості), стиль спілкування як прийоми та методи реалізації комунікативної активності. Такі складові перебувають у взаємодії, визначають і взаємодоповнюють один одного. Водночас вони співвідносяться з пізнавальною активністю, виступаючи засобами оволодіння знань та відображення їх на практиці. Постає потреба вивчення рівня розвитку складових комунікативної активності, їх відображення в пізнавальній активності та накреслення шляхів оптимізації цих складових задля підвищення ефективності навчальної діяльності.

Комунікативні характеристики (потреба у спілкуванні, комунікативні установки, стилі спілкування, комунікативні якості, комунікативні особливості групи) входять до структури комунікативних

особливостей, а також визначають сутність комунікативної природи навчальної діяльності та відображають складові комунікативної активності особистості. Постає потреба вивчення впливу цих складових на ефективність навчання студентів у вищому навчальному закладі у процесі формування соціокультурної компетентції.

Для формування соціокультурної компетентції пропозицією є застосування системного підходу, який забезпечує цілісність системи взаємопов'язаних компонентів, а саме: *країнознавча компетентність* – знання про народ-носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї; *лінгвокраїнознавча компетентність* – здатність сприймати мову в її культуроносній функції, з національно-культурними особливостями; передбачає знання мовних одиниць, зокрема й із національно-культурним компонентом семантики, та вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій; *соціолінгвістична компетентність* – знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки і соціального статусу комунікантів.

Наводимо приклади карток соціокультурного спрямування.

Завдання: Перекласти. Подати короткий коментар іноземною мовою, використовуючи особистісний досвід.

Культура й соціальний розвиток України: країнознавчий портрет:

Картка 1. Загальні відомості.

Офіційна назва – Україна. Столиця – Київ (2,6 млн. осіб). Площа – 604 тис. км² (43-тє місце у світі). Населення близько 47 млн. осіб (24-тє місце). Державна мова – українська. Грошова одиниця – гривня.

Картка 2. Географічне положення.

Україна знаходиться в басейні річки Дніпро, який розділяє її територію на Правобережну і Лівобережну. Південним природним кордоном є узбережжя Чорного та Азовського морів. На півночі межує з Білоруссю, північному сході й сході – з Росією, південному заході – з Угорщиною, Словаччиною, Польшею.

Картка 3. Державний устрій і форма правління.

Україна є унітарною державою й парламентською республікою. Глава держави – президент який обирається на 5 років. Виконавча влада належить уряду на чолі з прем'єр-міністром. Законодавча влада належить парламенту (Верховній Раді), яка складається з 450 депутатів. Термін їх повноважень – 5 років. Адміністративно-територіальний поділ: 24 області, одна автономна республіка, два міста центрального підпорядкування.

Картка 4. Природні умови і ресурси.

Близько 95% території країни займають рівнини, 5% – гори. Останні низькі, зі

зручними перевалами. Найвища точка – г. Говерла (2061 м) у Карпатах.

Клімат помірний, лише Південний берег Криму знаходиться в субтропічному поясі. Загалом кліматичні умови сприятливі для ведення сільського господарства, функціонування промисловості, розвитку транспорту.

Із заходу на схід збільшується континентальність клімату. Кількість опадів коливається на рівнинній частині від 650 мм на заході – до 400 мм на півдні та південному сході.

Складна геологічна будова України визначає багатство та розмаїття її корисних копалин. Загалом розвідано більше 90 їх видів, розробляється понад 8000 родовищ. Світове значення мають запаси марганцевих, залізних і титанових руд, сірки, каоліну, графіту, вогнетривких глин тощо. За останні роки відкриті великі родовища міді, бокситів, золота і платини, алмазів, нафти й газу на шельфі Чорного моря.

Картка 5. Населення.

За чисельністю населення України посідає 5-те місце в Європі. Середня його густина – близько 80 осіб на 1 км². Найгустіше заселена середня лісо-степова смуга, а також промислові райони Донбасу й Придніпров'я, найменше – гірські області, північна лісова частина і південна степова.

Для України характерні найвищі у світі темпи депопуляції населення (його вимирання). Жінки в середньому живуть 74 роки, чоловіки – 62 роки. Міське населення становить близько 68%. Українці становлять близько 80% населення.

Картка 6. Господарство.

Україна є типовою аграрно-індустріальною державою, яка переживає перехід до ринкової економіки. Найбільшими структурними підрозділами її економіки є промисловість, будівництво, транспорт і зв'язок, торгівля, освіта й охорона здоров'я.

В Україні розвинуті майже всі галузі промисловості. За часткою продукції серед усіх промисловості виділяються: металургійна (21%); харчова (18%); машинобудівна (12%); видобувна (11%).

В Україні розвинені всі види сучасного транспорту. Загальна протяжність залізничних магістралей становить близько 22 тис. км, довжина автомобільних шляхів загального користування – майже 170 тис. км.

Україна володіє найрозгалуженішою в Європі мережею газопроводів і газосховищ. На Чорному та Азовському морях діють порти міжнародного значення. Найбільший морський порт – Одеса.

Картка 7. Культура й соціальний розвиток.

– Українці належать до найдавніших націй світу.

– Упродовж тисячоліть від першої у світі Трипільської культури українці пронесли свій характер і антропологічний тип донині.

– Українці створили народну пісню.

– Українці освоїли чорноземи по всій планеті (Україна, Росія, Казахстан, Киргизстан, Канада, США, Аргентина, Бразилія).

– Геній етнічних українців О. Засядька, К. Цюлковського, М. Кибальчича, С. Корольова, І. Сікорського вивів людину в Космос.

Презентація-конференція має охоплювати низку питань. Що передбачають негайного розв'язання і мають глобальне значення. Прикладом може слугувати презентація-конференція в межах тематичної рубрики Господарства (енергоносії).

Довідка-презентація 1: Японія належить до найрозвинутіших і найпотужніших постіндустріальних держав. Нестача природних ресурсів компенсується високим рівнем розвитку науки й техніки.

Розвиток господарства ґрунтується на потужному паливно-енергетичному комплексі, який працює на довізній сировині. Розвивається електроенергетика. Атомні електростанції настільки безпечні й досконалі, що на них проводять екскурсії для туристів.

Довідка-презентація 2 (Подано за: О. Ф. Надтока, О. М. Топузов Географія : підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К. : Світ знань, 2009. – С. 76–89. Паливна промисловість України):

Україна – типова аграрно-індустріальна держава. Паливна промисловість є складовою частиною паливно-енергетичного комплексу. Паливна галузь України характеризується значним рівнем вичерпаності ресурсів, високою собівартістю виробництва й застарілою технологічною базою. У час розвитку ядерної енергетики великого значення набуває видобуток уранової сировини. Уранова руда є основою для створення ядерного палива, на якому працюють атомні електростанції. Родовища уранових руд зосереджені переважно на території Кіровоградської області (Інгулецьке родовище), а їх збагачення – у Дніпропетровській області (Жовті Води). Нині річний видобуток урану в Україні становить близько 400 т. на рік. Підготовлено до експлуатації Новокосянтинівське родовище урану. Що надасть змогу щороку видобувати 1000 т урану для всіх 15 реакторів країни. Атомні станції складають 46% у структурі виробництва електроенергії в Україні. В Україні працюють атомні електростанції: Запорізька, Південноукраїнська, Рівненська, Хмельницька.

Під тиском громадськості призупинено будівництво Кримської, Чигиринської, Харківської й Одеської атомних станцій.

Питання, винесені для обговорення на конференцію:

1. Шляхи реалізації енергозберігальних програм.
2. Аварії на атомних станціях в Україні і Японії: перспективи розвитку атомної енергетики на світовому рівні.
3. Економічний й екологічний ефект від сповільнення розвитку атомної енергетики в країнах України і Японії.
4. Проблема глобального рівня – відновлення екосистеми Землі.

Культура й соціальний розвиток країн Західної Європи: країнознавчий портрет:

ФРАНЦІЯ

Франція володіє багатоміліардною культурною спадщиною.

У списку ЮНЕСКО – 22 об'єкти (монастирі, собори, палаци й парки, давньоримські пам'ятки).

Достатньо розвинена освітня сфера; обов'язковою є 10-річна освіта. На 100 тис. осіб припадає понад 5 тис. студентів, які навчаються більш як у 400 вищих навчальних закладах.

Усесвітньо відома паризька Сорбонна, де навчається понад 100 тис. студентів.

Французькі газети і журнали «Монд», «Фігаро», «Парі-матч» відомі далеко за межами країни.

Дискусія: Схарактеризуйте перспективу співробітництва Франції й України в галузі харчової промисловості (перше місце в Європі); парфумерно-фармацевтичної промисловості.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

Унесок британців у світову цивілізацію важливий.

Високий культурний рівень населення забезпечується в тому числі досконалою освітньою системою.

Обов'язковою є 11-річна освіта. На 100 тис. осіб припадає 2170 студентів. Майже 33% загальних громадських видатків йдуть на потреби цієї сфери.

У країні безліч музеїв, бібліотек, театрів і концертних залів. Серед них всесвітньо відомий Британський музей, Шекспірівський театр тощо.

У списку ЮНЕСКО – 16 об'єктів. Найстарішими є Оксфордський (1167 р.) і Кембриджський (1209 р.) університети.

Британці належать до націй, які найбільше читають. За опитуваннями 65% читають центральні газети і 90% – місцеві.

Освіта й охорона здоров'я – безкоштовні.

Дискусія: Схарактеризуйте перспективи співробітництва в освітній галузі між Великою Британією й Україною.

Важливою умовою процесу формування соціокультурної компетенції є не лише забезпечення майбутніх учителів іноземних мов ВПНЗ знаннями, але й формування в них відповідних умінь і навичок використовувати набуті знання в педагогічній діяльності. Усі компоненти соціокультурної компетенції взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів, опанування їх має відбуватися комплексно. Якщо контекст культури передбачає знання реалій, загальних для всього народу-носія, то соціальний контекст – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається. Відтак країнознавча компетенція у структурі соціокультурної компетенції є вмінням людини усвідомлено враховувати знання соціального і культурного контекстів країни у процесі іншомовного спілкування.

Оскільки здебільшого навчальний процес здійснюється у штучних умовах спілкування, тобто поза контекстом мови, що вивчається, то найкращих результатів можна досягти на основі автентичних текстів. Це єдиний спосіб компенсувати відсутність природного мовленнєвого середовища.

Література

1. Вітюк Н. Р. Психологічні особливості формування комунікативних здібностей у майбутніх вчителів : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Н. Р. Вітюк. – Рівне, 2002. – 20 с.
2. Тоба М. В. Психологічні детермінанти діалогового педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук / М. В. Тоба. – К., 1999. – 14 с.
3. Швед О. М. Спілкування як сфера становлення студента у вузі / О. М. Швед // зб. наук. праць : Філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2002. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 171–182.
4. Lewin K., Lippit R., White R.K. – Patterns of aggressive behavior in an experimentally created social climate / K. Lewin, R. Lippit // Journal of Social Psychologic. – 1939. – № 10. – P. 271–299.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2013 р.